

Zoran Đinđić – Nasleđe i naslednici

tamara skrozza

Mnogi trendovi koje je Zoran Đinđić lansirao i dalje traju. Problem je samo u tome što današnji lideri previše slobodno tumače ono što su naučili, kao i u tome što se oni, za razliku od Đinđića, obraćaju ljudima umornim od borbe i skeptičnim prema obećanjima koja dobro zvuče

Prošlo je sedam godina od ubistva premijera Zorana Đinđića i četiri godine od smrti Slobodana Miloševića u pritvorskoj jedinici Haškog tribunala. Obe partije na čijem su čelu bili Đinđić i Milošević – Demokratska stranka i Socijalistička partija Srbije – više od jedne decenije bile su nepomirljivi politički neprijatelji, a danas su zajednički na vlasti. Šta se dogodilo sa političkom zaostavštinom oba ova lidera? Šta je sa njihovim saradnicima? I koliko su njihove ideje prisutne u današnjoj Srbiji?

U danima posle ubistva Zorana Đinđića, činilo se da je njegovo nasleđe neuništivo. Poruke građana u knjizi žalosti, izjave njegovih saradnika, sahrana dostojna najvećih svetskih državnika i najznačajnijih nacionalnih lidera... sve to upućivalo je na zaključak da se na političkoj sceni neće pojaviti niko i ništa što bi doveo u pitanje ono što je Đinđić uradio.

Sedam godina kasnije, povremeno se čini kao da Zorana Đinđića nije ni bilo. Iako u državnom vrhu ima ljudi koji su tu bili i u Đinđićevo vreme, mnogo je više onih koji su mu bili ili politički protivnici, ili tek saradnici "u prolazu". Iako se zvanična državna politika malo razlikuje od one proklamovane u vreme ubijenog premijera, ta politika danas deluje manje ubedljivo – što zbog njenih protagonista, što zbog različitih okolnosti.

Uprkos svemu tome, sedam godina posle 12. marta 2003. teško je reći kako domaći političari nisu ništa naučili od njega. Naprotiv. Mnogi trendovi koje je upravo Đinđić lansirao, i dalje traju. Problem je samo u tome što današnji lideri previše slobodno tumače ono što su naučili, kao i u tome što se oni, za razliku od Đinđića, obraćaju ljudima umornim od borbe i skeptičnim prema obećanjima koja dobro zvuče.

TUPA SABLJA: Kada je Đinđić ubijen, kada je proglašeno vanredno stanje i počela akcija "Sablja", činilo se da će borba protiv kriminala biti zapravo najvažnija tekovina njegove epohe – nešto što je započeo i ostavio naslednicima, koji su u tom momentu delovali prilično odlučni da je sprovedu. Međutim, tada započeto "veliko čišćenje" Srbije ostalo je samo započeto. Smena vlasti, Koštuničino doba, uklanjanje svih važnijih karika "Sablje", učinili su svoje i danas, sedam godina posle, izgleda kao da nikakvog čišćenja nije bilo. Legija jeste u zatvoru, Zemunski klan jeste desetkovan, ali Srbiji se ipak redovno događaju raznorazni Šarići, kriminalne grupe, mafije s različitim prefiksima, organizovani i neorganizovani lopovluci.

U godinama posle Đinđića, dakle, postalo je (ili ostalo) moguće da jedan ministar svojim podređenima oprosti "kad malo kraduckaju", da se trguje drogom na veliko, da se organizuju sačekuše i ubistva na ulicama, da se pod sumnjivim okolnostima privatizuju velike i male firme, da se nameštaju tenderi, da se i dalje ne zna ko i kako zarađenim novcem zapravo finansira koju partiju. Uprkos skoro svakodnevnim hapšenjima, čini se da su i ona u funkciji

svakodnevne politike i "pravljena vesti". Retko kada se sazna šta se događalo posle "spektakularne akcije hapšenja", a mediji zatrpani drugim informacijama skoro nikad ne izveste da su upravo ti spektakularno uhapšeni vrlo brzo oslobođeni, ponekad čak oslobođeni svih optužbi. U međuvremenu, Srbijom se i dalje voze skupoceni džipovi, u rekordnom roku kupuju se nekretnine vredne više od milion evra, a kategorija "opasnih momaka" postoji baš kao što je postojala i pre "Sablje". Sve to, naravno, ne mora da znači da su tačne ocene o nastavku vladavine kriminala, ali povremeno neprijatno podseća na devedesete. Istovremeno, činjenica je da nema partijskog kongresa – naročito vladajućih partija, da nema političkog skupa ili javnog obraćanja, u kojima se ne akcentuje potreba za oštrom i sveobuhvatnom borbom protiv kriminala "u sopstvenim redovima" ili van njih.

Dokle smo, dakle, stigli u tom smislu? Odgovor na to pitanje zavisi od toga koga pitate, ali je sva prilika da nismo stigli mnogo daleko i da je vrlo verovatno da nekakvi zemunski klanovi i dalje nesmetano rade, kao da se, u međuvremenu, ništa nije dogodilo.

BOLJE SUTRA: Ostale političke tekovine Đinđićevog vremena bile su takve i tolike da je bilo teško da ih unište čak i ekipe koje su to potajno priželjkivale. Uprkos prkosu Borisa Tadića i Vuka Jeremića kada je Kosovo u pitanju, uprkos nemoći da se uhapsu Ratko Mladić i Goran Hadžić, članstvo u EU kao proklamovani cilj, kako-tako, ipak se približava. Naravno, tu je veliki problem tajming, koji zapravo najbolje pokazuje koliko je Srbija izgubila ubistvom Zorana Đinđića. U vreme kada je ubijeni premijer pričao o Evropi, ta Evropa činila se udaljena svega korak-dva od nas; sedam (tj. deset) godina kasnije, Evropa je nešto što nas čeka tek sredinom ili krajem sledeće decenije. Bilo bi nerazumno ukoliko bismo tu stvar posmatrali iz perspektive "šta bi bilo kad bi bilo", odnosno analizirali da li bismo, da je Đinđić ostao živ, danas već bili u Evropi ili bar bliži njoj. S druge strane, činjenica je da je ubistvo Đinđića označilo početak izbornih, političkih i ideoloških borbi na koje je proarčeno mnogo dragocenog vremena.

Ruka Borisa Tadića jeste prilično čvrsta, ali je, u međuvremenu, došlo do disperzije političkih interesa, rasta političkih i finansijskih ambicija, usavršile su se tehnike zaustavljanja započetog i problematizovanja onoga što nije bilo problematizovano u sezoni 2000–2003. Sedam godina posle Đinđićevog odlaska i deset godina posle Miloševićevog sloma, u skupštini se i dalje raspravlja da li nam je uopšte potrebna "ta Evropa", da li su nam veći prijatelji Rusi ili Francuzi, da li je za Slobinog vakta bilo bolje nego danas... Takve i slične besmislene teme učinile su da ona neverovatna postpetooktobarska energija netragom nestane, a da najvećim dostignućem smatramo to što danas možemo slobodno da putujemo. Koliko god "beli Šengen" bio važan i velik za ljude koji su dobar deo života proveli bukvalno u zarobljeništvu, u Đinđićevo doba činilo se da ćemo za sedam ili deset godina mnogo dalje stići.

Iako je Srbija tokom prošle i ove godine bila mesto gde se svakodnevno štrajkuje i upozorava, gde penzioneri tvrde da su gladni, a svako ima neku primedbu na socijalno ili zdravstveno osiguranje, činjenica je da u tom smislu stvari stoje znatno bolje nego pre Đinđića. Istovremeno, međutim, očigledno je i da njegovi naslednici nisu odmakli mnogo dalje od temelja koje su postavili on i njegov tim i da se u domenu isplate zarada, visine penzija i sistema osiguranja ništa specijalno dobro nije desilo već godinama. Haos koji je zatekla Đinđićeva ekipa sređen je mnogo brže nego što se bilo ko nadao, a za očekivati je bilo da će se to sređivanje nastaviti i posle njega. To se, zahvaljujući nizu faktora, nije dogodilo.

Ekonomska kriza učinila je da dezorijentisanost aktuelnih lidera po pitanju "boljeg sutra" postane očigledna: uprkos silnim intervjuima, javnim duelima i objašnjenjima, običnom građaninu teško je da shvati šta je ekonomska državna strategija, ko je nadležan za kurs dinara, a ko za stabilnost cena, zašto su cene u srpskim prodavnicama (iako različiti analitičari tvrde drugačije) više nego u prodavnicama širom Evrope... Samo bi mentalno ograničena ili osoba sa amnezijom mogla da tvrdi kako je prosečan građanin tokom devedesetih živeo bolje nego danas. Ipak, teško je reći i da se danas živi bolje, ili čak jednako dobro, kao u vreme kada je sahranjen Zoran Đinđić.

Najveća debata u kontekstu "Đinđićevog nasleđa" podela se povodom ulaska SPS-a u vladu i, naročito, povodom "političkog pomirenja" demokrata i socijalista 2008. Teško je danas reći da li bi Đinđić zaista ušao u koaliciju sa Dačićem, baš kao što je teško i odgovoriti na pitanje da li bi sebe uopšte doveo u situaciju da zavisi od Dačićeve volje i odluka. No, ako se ima u vidu šta je (tada, ali i sada) bila politička alternativa, realno je pretpostaviti da takvi potezi ne bi bili potpuno strani ni Zoranu Đinđiću lično. U pitanju je, naime, stvar klasičnog političkog pragmatizma, koji se oduvek pripisivao i ubijenom srpskom premijeru – posebno u situacijama kada su upravo od političkog pragmatizma zavisili i "bolje sutra", i sudbina glavnih proklamovanih ciljeva.

LOPTE U DVORIŠTU: Najočiglednija, iako suštinski najmanje važna tekovina Đinđićeve epohe, jeste jezik kojim se političari obraćaju građanima, a sve češće i svojim partnerima u inostranstvu. U vreme kada je Đinđić pričao svoje priče o žabama i Indijancima, fudbalskim utakmicama, ribama u akvarijumu, pokvarenim automobilima i ostalim pojavama koje su živopisno i svima razumljivo prikazivale tada aktuelnu situaciju, ta moda ni u medijima, ni u široj javnosti nije naišla na srdačnu dobrodošlicu. Posle njegovog ubistva, upravo te metafore postale su nešto što je najbolje ilustrovalo duh Zorana Đinđića, njegovu energiju, inteligenciju i elokvenciju – praktični i brzi preduzimači, još su pre sahrane štampali različite zbirke i antologije Đinđićevih metafora, zahvaljujući čemu se i danas pamte metafore koje su u vreme kada su izgovorene prošle skoro nezapaženo.

Shvativši da u tim metaforama i razumljivim jezičkim konstrukcijama ipak "ima nečega", političari koji su došli (ili ostali) posle Zorana Đinđića naprasno su prihvatili taj stil i danas je teško naći nekog viđenijeg lidera koji bi javno koristio komplikovane fraze ili izbegao da neku situaciju objasni baš metaforom. U izbornim i postizbornim godinama, Srbija zbog toga ne oskudeva u storijskim o vozovima, automobilima, raznim životinjama, pacijentima i lekarima, adaptiranim vicevima i drugim sličnim stvarima koje, kako se smatra, pojednostavljuju i svima približavaju ono što cenjeni govornik želi da saopšti. Međutim, ova, kao i svaka druga moda i trend, ima i svoje mračne strane. Ako ćemo već u metaforama, ultramoderna mini suknja možda dobro stoji dvadesetogodišnjoj manekenki, ali svakako ne i dami u poznijim godinama koju muče celulit, natečena kolena i preširoki bokovi. Isto tako, a opet u metafori, ono što je bilo moderno tokom sedamdesetih, danas može izgledati totalno demodirano, neukusno i preterano.

Sve to u prevodu znači da današnji lideri ponekad malčice preteruju, da im metafore ponekad jednostavno "ne stoje", kao i da su pesnička poređenja u nekim situacijama kontraproaktivna. U to se, recimo, uverio ministar inostranih poslova Vuk Jeremić (vidi portret na strani 22), inače previše sklon metaforama. Kada je u Briselu izjavio da je, posle podnošenja kandidature Srbije za članstvo u EU, "lopta sada u evropskom dvorištu", izvestilac Evropskog parlamenta Jelko Kacin odgovorio mu je u istom stilu, ističući da se "ovde ne radi o fudbalu, već o budućnosti Srbije": "Sve dok ministar bude mislio da je njegov

zadatak da komentariše fudbalsku utakmicu, neće biti ministar spoljnih poslova na zadatku i nivou približavanja Srbije EU." Jedan domaći tabloid tu je izjavu dodatno "poetizovao", pa je u naslovu kao Kacinov citat navedeno: "Jeremiću, ti nisi Miloško Pantić!"

DANI MLADOSTI: Iako u Đinđićevo doba nije bio ni blizu statusa njegovog saradnika, Vuk Jeremić dobar je primer za još jednu na prvi pogled očiglednu tekovinu tog vremena – mladost, energiju i nova lica. Kada je Zoran Đinđić formirao prelaznu vladu posle pada režima Slobodana Miloševića, pola članova te vlade niko do tada nije video, a glavna impresija bila je da je premijer "doveo neku decu". Bilo je to sasvim u skladu s poletom i do tada (ali i od tada) neviđenim društvenim elanom – novo vreme i nova politika zahtevali su nova lica i novu energiju. Takođe, bio je to više nego prijatan prizor posle decenija u kojima su se na političkoj sceni pojavljivala večno ista lica na različitim funkcijama i u kojima je sam Đinđić bio najmlađi lider.

Naravno, današnja vlada nije baš nalik toj mladalačkoj, ali je evidentno da su u godinama posle Zorana Đinđića u mnogim partijama emancipovani upravo mlađi kadrovi, odnosno političari koji su primenjivali nove metode i promovisali "modernu sliku Srbije". Nekima to nije baš pošlo za rukom – Vojislavu Koštunici, recimo, bilo bi mnogo pametnije da se okrenuo proverenim kadrovima, nego što je u prvi plan izgurao poletarce koji su u većini svojih javnih nastupa izblamirali i stranku i sebe. Konačno, čak ni Demokratska stranka nije se baš proslavila: stranački podmladak, koji povremeno dobija šansu da kaže nešto u ime stranke, najčešće ne služi na čast svojim slavnim prethodnicima, među kojima je nekada bio i Đinđić. S druge strane, u godinama posle Đinđića, javnost je konačno imala šansu da sazna kako socijaliste ne mora uvek da predstavlja Ivice Dačić, kako među radikalima ima još nekoga sem Dragana Todorovića, i kako Tomislav Nikolić i Aleksandar Vučić nisu jedini članovi naprednjaka. Sve to možda bi se dogodilo i bez Đinđića, ali je posle njega postalo prirodnije i lakše prihvatljivo.

U tom smislu, Vuk Jeremić ipak je najbolji pokazatelj trenda. Iako je i na domaćem i na inostranom terenu često suočen s kritikama, iako se njegovo ponašanje u mnogim analizama ocenjuje kao problematično, činjenica je da je upravo Jeremić, baš kao i neki Đinđićevi ministri i eksperti, svetu prikazao neku manje poznatu Srbiju. Najbolji prikaz te situacije dao je u oktobru 2009. britanski "Economist", ocenjujući da je "srpska diplomatija, s Vukom Jeremićem na čelu, toliko živa da deluje kao da je na steroidima". U nekim krugovima, to je shvaćeno kao kompliment, a u nekim kao kritika, ali je najverovatnije da su obe strane u pravu – za nekad uspavanu i skoro odumrlu diplomatiju, steroidi su možda dobro rešenje; s druge strane, steroidi su prilično opasna rabota s kojom se ne valja igrati.

SEDAM DUGIH GODINA: Većina "Đinđićevih ljudi", odnosno onih koji su činili njegovu vladu ili joj bili bliski, na ovaj ili onaj način ostala je na javnoj sceni. Oni kojima se to nije dogodilo, pokazali su svoju stručnost na drugim planovima. Na ministarskim funkcijama ostali su Božidar Đelić, Slobodan Milosavljević i Tomislav Milosavljević, dok su aktuelni premijer Mirko Cvetković i ministarka Snežana Malović u vladu stigli direktno s važnih funkcija koje su obavljali u vreme Đinđićeve vlade (Cvetković je bio direktor Agencije za privatizaciju, a Snežana Malović šefica kabineta tadašnjeg ministra pravde Vladana Batića). Ipak, očigledno je da u vladi i vlasti više nema najbližih Đinđićevih saradnika. Posle pobeđe Borisa Tadića na unutarstranačkim izborima, Čedomir Jovanović osnovao je Liberalno demokratsku partiju, a Zoran Živković danas je biznismen. I jedan i drugi bivši visoki funkcioner demokrata više su nego oštri u kritici Tadićeve politike, i jedan i drugi često na meti optužbi za ovaj ili onaj greh: Živković baš u ovom trenutku pokušava da objasni otkud

mu vinograd vredan više od milion evra, dok se o Jovanovićevim džipovima i vilama pričalo toliko, da je svima dojadilo. Atkivni u kritici vlasti jesu i Žarko Korać i Vladan Batić, dok su u poslaničkim klupama demokrata i dalje Slobodan Vlahović i Dragoljub Mićunović.

ZORAN ĐINĐIĆ SA MINISTRIMA SR JUGOSLAVIJE I SRBIJE: Goran Svilanović, Miroljub Labus, Goran Pitić, Aleksandar Vlahović

Iz vremena Zorana Đinđića, na sceni je i Gordana Matković, bivša ministarka za socijalna pitanja, i po mnogima najzaslužnija za gorepomenuto sređivanje haosa u penzijskom i sistemu socijalne zaštite: osim što često nastupa kao direktorka studija socijalne politike Centra za liberalno demokratske studije, ona je istovremeno i savetnica Borisa Tadića. Bivši ministar za ekonomske veze sa inostranstvom Goran Pitić danas je predsednik UO Sosijete ženeral banke za Srbiju, potpredsednik Saveta stranih investitora i profesor Fakulteta za ekonomiju, finansije i administracije.

Nekadašnji potpredsednik vlade Nebojša Čović tvrdi da se nije povukao iz politike iako je danas "samo" predsednik Košarkaškog kluba FMP Železnik. Posle izleta u književnost i pisanja političkih memoara, bivši ministar policije Dušan Mihajlović i dalje je na čelu kompanije Lutra grup, a u poslednje vreme pojavio se u javnosti samo kao jedan od potpisnika peticije da se povodom eventualnog ulaska Srbije u NATO organizuje referendum. Njegova stranka Liberali Srbije bukvalno je nestala: imovina joj je zaplenjena zbog sudskih troškova (parnice protiv Vladimira Bebe Popovića). Što se tiče bivšeg šefa Biroa za informisanje Bebe Popovića, on je nastavio da se bavi svojim poslovima, a upućeni kažu da je "uglavnom na liniji između Beča i Londona". To ipak ne znači da je zaboravljen: neki sudski procesi koje je pokrenuo i dalje traju, a njegove teze, izgovorene ovim ili onim povodom, često se ponavljaju u različitim analizama.

Naravno, priličan je broj onih koji u Đinđićevo vreme nisu imali značajnije funkcije ili viđeniji "saradnički" status, a danas zapravo upravljaju državom: u tom smislu, omiljena medijska tema jesu odnosi Zorana Đinđića sa Borisom Tadićem i Draganom Šutanovcem, a još više nekadašnja pozicija današnjih savetnika Nebojše Krstića i Srđana Šapera u DS-u. Zahvaljujući ostrašćenosti po tom pitanju, često se zaboravlja da je Tadić posle ubistva Đinđića pokazao iznenađujuće političke potencijale, da mu je uspelo da preuzme kontrolu nad strankom i da je, kao takav, dobio i predsedničke izbore u Srbiji. Sve to mu daje pravo da bira svoje saradnike kako mu duša ište – bilo bi, uostalom, nelogično da se za sva vremena okruži ljudima iz Đinđićevog okruženja. Sasvim je druga tema (i ovde se neće obrađivati) kako ti novoizabrani ljudi obavljaju svoj posao.

Kada su ga nedavno novinari "Kurira" pitali šta bi bilo da je Zoran Đinđić i dalje živ, glumac Branislav Lečić, ministar kulture u Đinđićevoj vladi, rekao je: "Opet bi bio kriv." Svako kome je koliko-toliko poznata srpska javna scena, složice se s Lečićem. Da je živ, Đinđić bi bio označen kao direktni ili indirektni krivac za mnoga čuda koja se ovde događaju – to mu je, uostalom, bilo u "opisu posla" od trenutka kada je stupio na političku scenu.

Posle sedam dugih godina, tu večitu "krivicu" na svoja pleća preuzeli su neki drugi ljudi. Ipak, baš kao i u slučaju metafora, jasno je da većini ta uloga nekako ne stoji – peru se, uzalud pričaju, daju jeftina obećanja i zakletve. Za razliku od svojih pravih i samoproklamovanih naslednika, Zoran Đinđić bio je čovek koji je sve, pa i "krivicu", znao elegantno da po(d)nese.

Zato nam, između ostalog, toliko i fali.